

ХАРКІВСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНИЙ
ЦЕНТР КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВА

РУШНИКОВА ТРАДИЦІЯ
ЦЕНТРАЛЬНОЇ

Слобідської України

ХАРКІВСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНИЙ
ЦЕНТР КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВА

РУШНИКОВА ТРАДИЦІЯ
ЦЕНТРАЛЬНОЇ

Слобідської України

Видавець Олександр Савчук
Харків • 2024

УДК 746.3:687.268.6](477.54)(084)

Р 92

Р 92 Рушнікова традиція центральної Слобідської України : Альбом / автор передм. та упорядн. Галина Лук'янець. – Харків: Видавець Олександр Савчук ; КЗ "Обласний організаційно- методичний центр культури і мистецтва", 2024. – 36 с. ; 20 іл.

ISBN 978-617-7538-81-2

Видання знайомить з оригінальним стилем вишитих рушників, знайдених у центральних районах Харківщини – Зміївському, Первомайському, Нововодолазькому, Валківському. Імпровізація, «неправильність» зафіксованих узорів руйнують кліше про симетричність цього жанру вишивки. Альбом стане у нагоді майстрам вишивки, дослідникам та поціновувачам народного декоративно-ужиткового мистецтва Слобідської України.

УДК 746.3:687.268.6](477.54)(084)

ISBN 978-617-7538-81-2

© Лук'янець Г. В., упорядкування, текст, 2024
© Кравченко М. І., дизайн, 2024
© Харківський обласний організаційно-
методичний центр культури і мистецтва, 2024

ЗМІСТ

1. Фрагмент рушника з «песиком», с. Киселі Первомайського району Харківської області	10
2. Рушник з «павичами й дивними пташками», с. Киселі Первомайського району Харківської області	12
3. Рушник з «древом», с. Киселі Первомайського району Харківської області	14
4. Рушник з «вершником», с. Киселі Первомайського району Харківської області	17
5. Рушник на цупкому полотні, с. Киселі Первомайського району Харківської області	19
6. Фрагмент рушника з с. Киселі Первомайського району Харківської області	21
7. Рушник з «пташками і гербовими знаками», с. Киселі Первомайського району Харківської області	23
8. Рушник з «соняхами», с. Киселі Первомайського району Харківської області	25
9. Рушник з «півниками та соснами», с. Лиман Зміївського району Харківської області	27
10. Рушник з «гербовими» фігурами, с. Лиман Зміївського району Харківської області	29
11. Рушник з «весільним гільцем та голубами», с. Станичне Нововодолазького району Харківської області	30
12. Рушник з «килимовим» орнаментом, с. Костів Валківського району Харківської області	32
13. Половина рушника, декорована гачковим мереживом. Валківський район, Харківська область, фонди Валківського краєзнавчого музею	34
14. Половина рушника, декорована тканими смужками та вишивкою хрестиком. Валківський район, Харківська область, фонди Валківського краєзнавчого музею	35
15. Рушник, Валківський район, Харківська область, фонди Валківського краєзнавчого музею	36
16. Скатертина, с. Киселі Первомайського району Харківської області	37

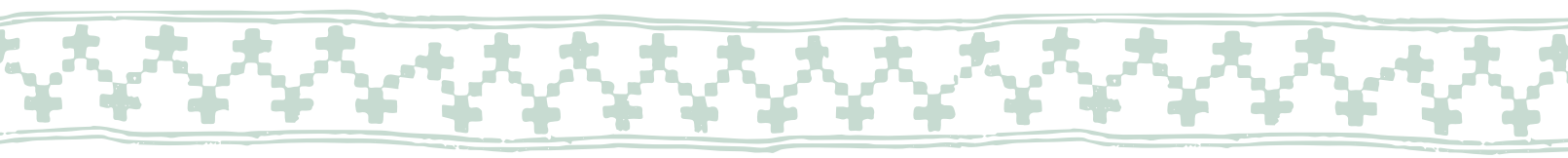
🔗 Посилання:

[Додаток 1.
Схема вишивки
Тетяни Чорної до
рушника №1](#)

[Додаток 2.
Схема вишивки
Тетяни Чорної
до рушника №11](#)

Рушники, представлені у цій збірці, експонувалися у 2019 році на виставці «Харківські старожитності» в Харківському обласному центрі культури і мистецтва.

За декілька місяців до цього мені вдалося знайти 15 старовинних екземплярів рушників харківських майстринь, вишитих вручну на початку 20 сторіччя в схожому стилі в Зміївському, Первомайському, Нововодолазькому, Валківському районах Харківської області. Це центральні райони Харківщини, в яких і на даний момент непогано збережені матеріальні зразки народного мистецтва. У більшості музеїв на цій території (як офіційних районних краєзнавчих, так і неформальних сільських у клубах, школах) переважно демонструються старовинні рушники в так званому «брокарівському» стилі. В експозиціях масово представлені також усім відомі «королевецькі» ткани рушники, що набули великої популярності на зламі 19-20 століть в усіх селах Лівобережної України. Нерідко у якості суто слобожанських презентують рушники, скатертини, вишиті червоним «тамбурним» (стебловим) швом, найбільше характерні для північних районів Харківщини та сусідніх районів Сумщини. Серед усього різноманіття експонатів увагу

привернули рідкісні екземпляри святкових рушників, вишитих у своєрідному стилі. Це великі й довгі (найдовший екземпляр 3 метри 80 см) рушники з майже монохромною вишивкою червоними нитками по домотканому лляному та конопляному полотну.

Одна з чудових особливостей рушників, знайдених в с. Лиман Зміївського району (2 екз.) та с. Киселі Первомайського району (7 екз.) – надзвичайне різноманіття узорів (рослинно-геометричних, зооморфних, антропоморфних), які щільно заповнюють рушникове полотно, створюючи масштабні композиції. При цьому використовуються найпростіші техніки, власне їх усього дві – хрестик і занизування. Рушники із занизуванням, можливо, є більш давніми, з поміж знайдених їх усього два. Серед популярних вишиваних символів (восьмикутної зірки, древа, птахів, хрестів та інш.) на цих рушниках привертають увагу цікаві трансформації відомих гербових фігур, які об'єднують зображення птахів, коня, хреста, пуп'янка, крил в різноманітних комбінаціях. Подібні ми бачимо і в королевецькій, і в багатьох інших традиціях.

На тлі переважно геометричних, на перший погляд, «правильних» орнаментів особливо інтригує спочатку непомітна і несподівана асиметрія вишивки, яка присутня і на різних рушникових кінцях, і в

порушенні орнаментальної вісі на одному з кінців. Спостережливий і уважний погляд зафіксує відмінний «набір» пташок, пілочок, квітів, фігурок жінок на рушникових кінцях.

Окрім асиметрії повторюваних елементів орнаменту, вражають несподівані «чужорідні включення». Справжнім гумористичним сюрпризом, з якого і народилася ідея виставки, стала маленька фігурка песика, захована серед пишно-урочистих геометрій одного з кінців рушника з с. Киселі Первомайського району (№ 1). Вже пізніше, під час виставки, уважні відвідувачі знайшли маленьку фігурку вершника на іншому екземплярі з того ж села (№ 4). На рушнику з с. Лиман (№ 9) «присів» півник на краєчку полотна. Що це – жарти майстрині, яка уявляла собі реакцію тих, хто буде розглядати вишивання? Чи спосіб розважити себе, відійти від одноманітної схеми?

Рушники з с. Киселі й с. Лиман, окрім різноманітних рослинно-геометричних узорів, містять дуже багато зображень пташок, в яких розпізнаються і відомі нам з реального тваринного світу (голуби, павичі, зозулі, півні), і фантазійні. Про зразок лиманського рушника (№ 9) в селі казали, що подібні вироби вишивали «під образи», для весільних ікон, якими благословляють молодих. Разом із комплектом образів рушники в подальшому прикрашали хату молодої сім'ї. Також є свідчення, що такими

Сцена весілля з фільму «Явдоха» (2008 р., реж. Оксана Стежко), знята у с. Лиман

рушниками перев'язували сватів. Однак така орнаментика не є виключно «рушниковою», єдиний зразок скатертини з Киселів (№ 16) вишитий у тому ж характерному стилі.

На чотирьох рушниках з Валківського району вишиті переважно геометричні орнаменти, що нагадують ткані узори килимів та плахт. (№ 12,13 та 15). Однак і тут є багато прикладів асиметрії узорів.

Також до нашого альбому ми включили рушник з с. Станичне Нововодолазького району, з більш легкою, «прозорою» вишивкою. Центральний образ дерева-гільця з «сосновими» гілочками, пари голубів по низу дозволяють

ідентифікувати цей рушник як весільний.

Ширина полотна рушників в нашому зібранні відповідає регіональним стандартам домотканого полотна (від 40 до 50 см), довжина рушників варіюється від 3 м 20 см до 3 м 80 см

Усі екземпляри в нашій збірці також використовували як «кілкові» рушники. Назва «кілковий» колись означала, що рушник підвішували на декількох кілочках, декоруючи не лише покутній вугол, образи, а й простінки між вікнами. В скромних селянських приміщеннях яскраві вишиті вироби були головним акцентом в інтер'єрі.

Втрачені рушники з с. Лиман. 2007 р.

Щиро дякуємо за допомогу у виявленні та фіксації самобутньої рушникової традиції:

Завідувачці Киселівським СБК Первомайського району Вірі Яківні Мірошниченко, яка збрала і ретельно зберігає колекцію рушників села;

Керівнику Народного аматорського фольклорного гурту «Калинонька» Лиманського СБК Зміївського району Ользі Іванівні Корнієнко, що провела пошукову роботу на місці;

Директору Валківського районного краєзнавчого музею Тамарі Вікторівні Поліщук, яка надала можливість відзняти рушники з фондів музею;

Пані Ірині Гайдамаці, що принесла для обстеження свою сімейну реліквію – рушник з с. Костів Валківського району;

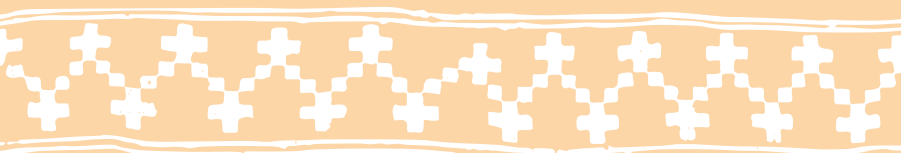
Провідному методисту відділу з методичної роботи ООМЦКМ Наталі Петрівні Олійник, яка надала рушник з експедиції до с. Станичне Нововодолазького району.

Експонати виставки «Харківські старожитності» в ООМЦКМ, 2019 р.

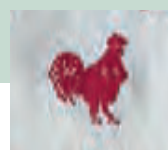
Провідний методист відділу дослідження нематеріальної культурної спадщини Харківського обласного організаційно-методичного центру культури і мистецтва Галина Лук'янець

1

Фрагмент рушника з «песиком»,
с. Киселі Первомайського району
Харківської області. Вишивка
хрестиком на домотканому полотні.

49 см 1,68 м

2

Рушник з павичами й дивними пташками,
с. Киселі Первомайського району Харківської області.
Вишивка хрестиком на домотканому полотні

 45 cm

 3,37 m

3

Рушник з «древом»,
с. Киселі
Первомайського
району Харківської
області. Вишивка
хрестиком на
домотканому
полотні, зшитий з
двох фрагментів

 47,5 cm

 3,60 m

4

Рушник з «вершником»,
с. Киселі Первомайського
району Харківської області.
Вишивка хрестиком на
домотканому полотні

50,5 cm 3,78 m

Рушник на цупкому полотні, с. Киселі
Первомайського району Харківської
області. Вишивка занизуванням

48 cm 3,48 m

6

Фрагмент рушника
з с. Киселі
Первомайського
району Харківської
області. Вишивка
хрестиком на
домотканому полотні

39,5 cm 1,32 m

7

Рушник з пташками і гербовими знаками, с. Киселі Первомайського району Харківської області. Вишивка хрестиком на домотканому полотні, зшитий посередині з двох фрагментів

41,5 cm 2,22 m

8

Рушник з «соняхами», с. Киселі
Первомайського району
Харківської області. Вишивка
хрестиком на тонкому
домотканому полотні, зшитий
з двох фрагментів

48 см 3,18 м

9

Рушник з «півниками» та «соснами», с. Лиман Зміївського району Харківської області. Вишивка хрестиком на домотканому полотні, зшитий з двох фрагментів

47 см
2,85 м

Рушник з «гербовими» фігурами,
с. Лиман Зміївського району
Харківської області. Вишивка
занизуванням на цупкому
домотканому полотні

49 см
3,62 м

11

Рушник з весільним гілцем та голубами, с. Станичне Нововодолазького району Харківської області. Вишивка хрестиком на домотканому полотні, зшитий з двох фрагментів

47 см

3,50 м

12

Рушник з «килимовим» орнаментом, с. Костів Валківського району Харківської області. Вишивка хрестиком на домотканому полотні. Належав (або був вишитий) Ганні Остапівні Козарь, 1870-1972 рр.

46 см

3,40 м

 47,5 см 1,68 м

13

Половина рушника, декорована гачковим мереживом. Валківський район Харківська область, фонди Валківського краєзнавчого музею. Вишивка хрестиком в «килимовому» стилі на домотканому полотні

14

Половина рушника, декорована тканими смужками та вишивкою хрестиком. Валківський район, Харківська область, фонди Валківського краєзнавчого музею. Цупке домоткане полотно

 49 см 1,72 м

46 см 3,50 м

15

Рушник, Валківський район,
Харківська область, фонди
Валківського краєзнавчого
музею. Домоткане полотно

 99 см

довжина
без китиць

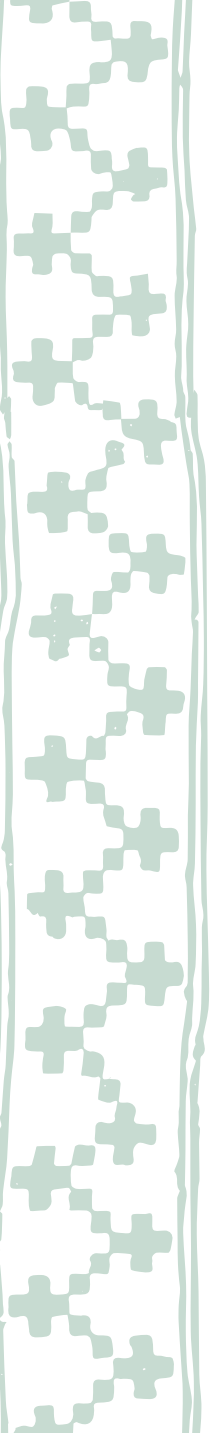
 2,13 м

китиці

 6-7 см

16

Скатертина, с. Киселі Первомайського району Харківської області. Вишивка хрестиком на домотканому полотні, зшита з двох частин

Науково-популярне видання

РУШНИКОВА ТРАДИЦІЯ ЦЕНТРАЛЬНОЇ СЛОБІДСЬКОЇ УКРАЇНИ

Автор передмови та упорядник – Галина Лук'янець

Фотограф – Валентина Білоусова

Дизайнер – Максим Кравченко

Редагування – Оксана Бугайченко

Консультаційна допомога – Тетяна Чорна

Видавець: ФО-П Савчук Олександр Олегович

Тел.: 0675728575

www.savchook.com • e-mail: savchook.book@gmail.com

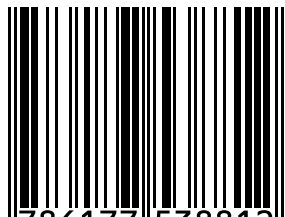
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців,
виготовлювачів та розповсюджувачів видавничої
продукції ДК № 6877 від 16.08.2019 року

Формат 60x90/8 • Умовн. друк. арк. 4.

Папір офсетний. Друк цифровий. Гарнітура Kolyada.

Підписано до друку 15.09.2022 р. Наклад 300.

ISBN 978-617-7538-81-2

9 786177 538812 >

